

Even Buurten

EEN WIJKGERICHTE AANPAK VOOR KWETSBARE OUDEREN IN ROTTERDAM

Rotterdam bereidt zich voor op de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Even Buurten kan een belangrijke rol spelen in de vernieuwing van zorg en welzijn. Het stelt ouderen in staat langer thuis te blijven wonen door inzet van informele oplossingen en door het betrekken van buurtbewoners. Deze oplossingen zijn in de praktijk vaak verrassend eenvoudig. Met een buurtgenoot boodschappen doen, een wandeling maken of samen deelnemen aan een sociale activiteit in de wijk kan al een groot verschil maken. Als het nodig is schakelt Even Buurten professionele ondersteuning in. De gemeente Rotterdam onderschrijft het belang van een aanpak zoals ontwikkeld binnen Even Buurten. Daarom heeft de gemeente Rotterdam de verantwoordelijkheid genomen om de regie te voeren over het project 'Even Buurten'. Dit artikel beschrijft het project Even Buurten, de werkwijze, de spil als wijkwerker en de rol van de gemeente. Dit alles tegen de achtergrond van de veranderingen in de organisatie en financiering van de zorg en ondersteuning voor ouderen.

Door: M.J.B.M. Goumans en M.B. de Leeuwe

Marleen Goumans

Mirjam de Leeuwe

Even Buurten is een transitie-experiment in het kader van het Nationaal Programma Ouderenzorg (NPO). Het experiment is een samenwerking tussen de gemeente Rotterdam (regievoerder), de Erasmus Universiteit Rotterdam, GENERO Netwerk Ouderenzorg Zuidwest-Nederland (Erasmus MC) en Hogeschool Rotterdam. De aanpak kenmerkt zich door het 'opsporen' van kwetsbare ouderen, het investeren in sociale netwerken en het verbinden van het zorg- en welzijnsaanbod. Een professionele wijkwerker, spil genaamd, heeft hierin een belangrijke rol. De informele oplossing staat steeds voorop. Het feit dat informele wijknetwerken en individuele wijkbewoners uitdrukkelijk onderdeel uitmaken van de integrale benadering maakt Even Buurten bijzonder. Het gaat dus een stap verder dan een wijkteam van professionals. De wens van de oudere en wat hij nog wel kan staat centraal en participatie wordt bevorderd.

Het onderzoek naar het experiment omvat evaluatie van primaire uitkomstmaten bij ouderen, mantelzorgers en direct betrokkenen (vrijwilli-

gers, sleutelfiguren, professionele welzijnswerkers, zorgverleners), procesevaluatie en kosten-effectiviteitsanalyse (Cramm e.a., 2011).

Kwalitatieve (interviews en documentenanalyse) en kwantitatieve methoden worden gebruikt. Daartoe volgen onderzoekers van het instituut Beleid en Management Gezondheidszorg van de Erasmus Universiteit zo'n 1500 ouderen in een aantal wijken via een wijkfoto. Uit deze wijkfoto komt naar voren dat 63 procent van de kwetsbare ouderen aangeeft dat ze 'koste wat kost' zo lang mogelijk thuis willen blijven wonen (Van Dijk et al., 2013a). Even Buurten beoogt hieraan bij te dragen met informele oplossingen. Daarnaast vinden bij ruim 200 ouderen in een experiment- en controlegroep een aantal malen metingen plaats gedurende de looptijd van het project (2011-2014).

De werkwijze van Even Buurten

De werkwijze van Even Buurten bestaat uit zes stappen. De stappen van Even Buurten gaan in op de interventies die een spil toepast.

Stap 1 is 'de wijk in kaart brengen'. De sociale kaart geeft inzicht in de voorzieningen in de wijk, de wijkstructuur en de bevolking.

Stap 2 is 'netwerken'. De spil moet contacten leggen met sleutelfiguren en met het professionele wijknetwerk. Sleutelfiguren kunnen helpen om bekendheid te geven aan het project, zodat bewoners en de sleutelfiguren weten wie de spillen zijn en met welke vragen ze bij hen terecht kunnen. De bekendheid kan worden vergroot door posters bij belangrijke ontmoetingsplekken van ouderen, kraampje op de markt, huis-aan-huisinformatie of een advertentie in een plaatselijke krant. Als het maar aansluit bij de doelgroep. Spillen die al bekend waren met en in de wijk slagen sneller in het netwerken. Veelal haalt de spil de eerste contacten met kwetsbare ouderen uit de bestaande professionele netwerken.

Stap 3 'signaleren van problemen' gaat over hoe de spil aan informatie komt over een oudere die ondersteuning nodig heeft en hoe de spil met die oudere in contact komt. Dat gebeurt via sleutelfiguren die aangeven dat ze een oudere kennen die hulp nodig heeft of via andere buurtbewoners die signaleren dat de spil kan helpen. Ook nemen ouderen zelf direct contact op met een spil. Het kan ook dat er een aanmelding komt via de huisarts of via een andere (zorg)professional. Belangrijk is de outreachende aanpak van de spil, de zogeheten 'eropaf'-mentaliteit. Ook ouderen die anders niet zo snel geneigd zijn om hulp te zoeken, maar die deze wel nodig hebben, worden met deze aanpak bereikt.

Stap 4 is het 'verhelderen van de vraag van de oudere'. Dit kan door met hem of haar in gesprek te gaan, eventueel met behulp van korte vragenlijsten, bijvoorbeeld over kwetsbaarheid of zelfredzaamheid. Daarna wordt gekeken of het informele netwerk een oplossing kan bieden of wordt zo nodig professionele hulp ingezet.

Stap 5 bestaat uit het 'organiseren van wijkactiviteiten naast de individuele aanpak'. Wijkactiviteiten versterken de contacten tussen de bewoners en daarmee het wijknetwerk. Aan de hand van typologieën van kwetsbaarheid kunnen geschikte interventies worden gezocht, in overleg met de cliënt. Waar nodig wordt samengewerkt met of overgedragen aan de professionele zorg. Daarnaast worden wijkactiviteiten ingezet omdat daarmee meerdere ouderen worden bereikt. Voorkeur heeft de aansluitende aanpak: de spil versterkt bestaande initiatieven of intensificeert ze. Waar sociale ontmoetingsplaatsen en sleutelfiguren schaars zijn, kunnen initiatieven van de spil zinvol zijn.

Tot slot *stap 6*, 'evaluatie en borging'. Dit geldt zowel voor de oplossingen die aangereikt zijn aan de ouderen als voor de aanpak van de spil.

De spil aan het werk

De spil als integrale wijkwerker

De spil is een 'spil in het web van de wijk'. Het is een persoon die bekend is met de buurt en een vertrouwd gezicht is voor de buurtbewoners. De spil bevindt zich niet op kantoor, maar daar waar mensen in de wijk elkaar ontmoeten en vervolgens soms bij mensen thuis. De spil is vooral uitnodigend, vragend, actief, bevlogen, ondernemend, autonoom, effectief en reflecterend. De spil is breed actief in de wijk en verbindt binnen de wijk. Dit kan variëren van het maken van afspraken met een supermarkt tot herinrichting van

Wat is bekend?

Even Buurten is een voorbeeld van een integrale aanpak omdat de verschillende disciplines van zorg en welzijn met elkaar samenwerken voor een omschreven doelgroep. In dit geval is de doelgroep kwetsbare ouderen. Verder is het een wijkgerichte aanpak, omdat oplossingen voor zorg- en welzijnsproblemen primair lokaal worden gezocht, waar dit kan in informele sfeer.

Wat is nieuw?

De werkwijze heeft twee kanten: enerzijds de wijk, haar netwerken en sociale functie in kaart brengen, met de eventuele problemen; anderzijds in de doelgroep problemen signaleren en helpen oplossen, liefst informeel en lokaal met behulp van die netwerken. De integrale wijkwerker wordt een spil genoemd. De spil is een outreachende generalistische professional die de wijk kent, en omgekeerd ook gekend is in de wijk. Daarnaast moet de spil ook de formele zorg (eerste lijn, wijkverpleegkundige, etc) goed kennen.

Wat kun je ermee?

Met de werkwijze is bijgedragen aan het vormen van een (stedelijk) netwerk en aan het leggen van verbindingen voor kennisuitwisseling en leren van elkaar tussen buurten, wijken en de gemeente. De werkwijze beïnvloedt de 'mind-set' van wijkbewoners en professionals (oudere zelf staat centraal, herkennen van kwetsbaarheid en aanwenden van eigen kracht).

EVEN BUURTEN
Rotterdam

'Het is een fijn idee dat ze in dezelfde flat woont'

Mevrouw Dorst is negentig jaar en woont al 20 jaar in haar huidige flat in Prinsendijk. Sinds haar zus in 2005 overleed woont ze er alleen. Hoewel haar koppie, zoals ze zelf zegt, nog helemaal goed is, laat haar lichaam haar steeds meer in de steek.

"Tot drie jaar geleden sjeende ik nog overal naartoe in mijn auto... vertelt mevrouw Dorst. Maar sinds ik in 2010 bij een val allebei mijn armen brak, wil mijn lichaam eigenlijk niet meer. Dat is heel lastig want in mijn hoofd kan ik alles nog."

Alleen
Mevrouw Dorst krijgt geregeld zorg van huis. "E ochtenda en 'e avonds krijg ik hulp bij het douchen en aan- en uitschieten. Huisbestede hulp krijg ik ook. En gelukkig heb ik mevrouw Van Dijke. Ze woont bij mij in de flat en zij reageert als ik op mijn alarmknop druk. Bijvoorbeeld als ik ben gevallen. Maar ook voor andere dingen kan ik bij haar terecht, zoals boodschappen of een administratief klusje."

Gezinsverhaal
Mevrouw Van Dijke is stichtingsgast voor Even Buurten. "Ik ontmoet in de flat waar we allebei wonen regelmatig buurt. En kan altijd guiteressant hoe het met iedereen gaat. Als ik een oudere zie waaruit ik denk dat die wel wat ondersteuning kan gebruiken, knoop ik een praatje aan. Mevrouw Dorst kende ik al van voor Even Buurten. hoor. Wij spreken elkaar in de lift en bij de reusvrijdagsoptocht in de flat."

Alleen
Sinds de val van Mevrouw Dorst drie jaar geleden, doet mevrouw Van Dijke haar alarmopvolging. "Als mevrouw Dorst op haar alarmknop drukt, wordt ik gebeld en ga kijken wat er aan de hand is. Gelukkig komt dat niet vaak voor. Maar het is prettig dat er iemand in de buurt is, die snel ter plaatse kan zijn. En verder kan ze me bellen voor boodschappen of kleine klusjes. Via Even Buurten heb ik ook iemand geregeld die voor mevrouw Dorst de administratie doet en iemand uit de buurt die af en toe langskomt voor een praatje."

Fijn idee
Mevrouw Dorst is heel tevreden met het contact met mevrouw Van Dijke. "Meestal zien we elkaar een paar keer in de week. We kunnen goed met elkaar overleg en ik kan ook naar bellen voor bijvoorbeeld een boodschappen. Het is een fijn idee dat ze in dezelfde flat woont. Voor het gemak, maar ook voor de gezelligheid."

Meer informatie: www.rotterdam.nl/evenbuurten

Gelukkig oud worden in eigen buurt, daar zorgen we samen voor.

Een praktijkvoorbeeld

een stuk van een woongebouw of het organiseren van een ontmoetingsactiviteit.

De spil kent de wijk en de talenten die aanwezig zijn, krijgt de wensen en behoeften van kwetsbare ouderen helder, zet vragen uit naar het informele en/of formele netwerk en zorgt ervoor dat activiteiten op elkaar en op de wensen en behoeften van de oudere worden afgestemd. Ook is de spil de persoon die kwetsbare ouderen verder helpt die meer nodig hebben dan alleen een ondersteunend wijknetwerk. Maar ook dan zoekt de spil de oplossing allereerst bij de mensen zelf en in de inzet van het informele persoonlijke netwerk. In een aantal

gevallen wordt doorverwezen naar professionele ondersteuning. Daarom werkt de spil nauw samen met andere professionals in de wijk. Verschillende reguliere hbo-opleidingen op het gebied van zorg en welzijn zijn geschikt als basis voor een spil (bijvoorbeeld maatschappelijk werk, ouderenwerk, wijkverpleging). Een spil kan aan de slag na aanvullende scholing, gericht op het verwerven van de specifieke competenties. In de praktijk binnen Even Buurten duurde het even voordat de spillen zich de werkwijze van Even Buurten eigen hadden gemaakt. Het kost tijd, oefening, scholing en coaching om als professional de transitie door te maken van zorgen voor naar zorgen dat. Het worden van een spil is een transitieproces binnen het transitie-experiment.

De rol van de gemeentelijke overheid

De gemeente Rotterdam hecht er belang aan een actieve bijdrage te leveren aan deze transitie die plaatsvindt in samenwerking met zorg en welzijn. Het project heeft belangrijke inzichten, samenwerkingsverbanden en methoden en technieken opgeleverd die bijdragen aan de veranderingen die momenteel de opgave vormen voor het beleid rond zorg en welzijn en de veranderingen rondom de WMO. Het 'zorgen dat' wat inmiddels diep in het systeem zit van de geschoolde Even Buurten-spil levert een belangrijke bijdrage aan de ontwikkelingen die plaatsvinden en in het verschiep liggen.

Even Buurten en de principes voor het sociale domein

Nabijheid: Even Buurten geeft een grote rol aan het wijknetwerk en in het bijzonder het sociale netwerk van de kwetsbare oudere.

Wederkerigheid: het blijkt dat de ondersteunde oudere vaak ook actief wordt in het wijknetwerk en ondersteuning biedt aan andere kwetsbare ouderen. Dit principe maakt dat de vraagverlegenheid wordt verkleind. De hulpvraag uiteten wordt als minder moeilijk ervaren als men zelf ook hulp kan bieden.

Generalistisch integraal werken: binnen Even Buurten zijn breed opgeleide professionals actief die vanuit een multidisciplinair team generalistisch hun werkzaamheden verrichten in hun wijk.

Zelfredzaamheid: de spil van Even Buurten stimuleert de kwetsbare oudere waar mogelijk zelf of met het eigen netwerk een oplossing te realiseren. Als belangrijkste bronnen van zelfredzaamheid gelden de sociale netwerken rond licht of zeer kwetsbare ouderen. De toegankelijke Even Buurten spil boort deze sociale netwerken aan, ondersteunt bewonersinitiatieven en verwijst door naar partijen in het gebiedsnetwerk dat wordt gevormd door welzijn zorg en wonen.

Even Buurten neemt deel aan sociale wijkteams

Dit jaar bereidt Rotterdam zich voor op de nieuwe Wet maatschappelijke ondersteuning (WMO), waarbij de gemeente meer taken op het gebied van ondersteuning van ouderen, zieken en mensen met een beperking krijgt. De gemeente organiseert zorg en ondersteuning meer in de wijk en gaat werken met sociale wijkteams. Even Buurten-spillen lopen mee in de pilots met de wijkteams om te kijken of de werkwijzen van Even Buurten een bijdrage kunnen leveren aan de ontwikkeling van deze sociale wijkteams. De gemeente Rotterdam beoogt de ontwikkeling in het aanspreken van de zelfredzaamheid van ouderen en de beweging dat ouderen langer thuis kunnen blijven wonen verder vorm te geven. De binnen Even Buurten ontwikkelde werkwijze sluit aan bij de principes voor het sociale domein in Rotterdam: nabijheid, wederkerigheid, generatistisch integraal werken en zelfredzaamheid.

Om Even Buurten te kunnen uitvoeren als reguliere activiteit in plaats van als een experiment is het nodig na te denken over het borgen van de denkwijze en de aanpak van Even Buurten in het (toekomstig) werkveld van zorg en welzijn en organisatievormen. Op basis van de inzichten en resultaten is een toolbox beschikbaar voor het opzetten, organiseren en uitvoeren van Even Buurten als reguliere werkwijze (Goumans et al., 2013). Over de voortzetting van de behaalde resultaten van Even Buurten wordt met de betrokken partijen nog gediscussieerd.

De resultaten

Kenmerkend voor de vernieuwingen is dat welzijn met de dienstverlening opschuift naar de meer kwetsbare Wmo-populatie en de zorg zich meer richt op de wijken, dichterbij de bewoners en eerstelijnsvoorzieningen. Even Buurten is in deze ontwikkeling een voorloper met opgeleverde best practices.

De financiering voor Even Buurten loopt eind 2014 af. Borging van de resultaten van (de werkwijze van) Even Buurten wordt met de betrokken partijen besproken.

De onderzoeksresultaten van Even Buurten zullen in het najaar van 2014 verschijnen. In 2013 is een eerste tussenrapportage vanuit iBMG verschenen (Van Dijk et al., 2013b). Hierin komt naar voren dat de buurtkenmerken veiligheid, sterkere sociale cohesie in de buurt en je 'thuis' voelen in de buurt het risico op kwetsbaarheid onder ouderen verlagen. Het inzetten op contacten en onderlinge verbondenheid tussen buurtbewoners en het daardoor stimuleren van informele oplossingen zoals Even Buurten doet levert een positieve bijdrage aan het welzijn van

ouderen. Even Buurten doet dit door nadruk te leggen op de individuele mogelijkheden van de oudere zelf en het sociale netwerk van partner, familie, vrienden en buurtgenoten. Een goed functionerend sociaal netwerk kan net de steun of de praktische oplossingen bieden waardoor een oudere langer thuis kan blijven wonen, ook als er beperkingen zijn (Van Dijk et al., 2013a; Cramm, 2013). Het helpt al wanneer mensen uit dit netwerk boodschappen doen, een praatje houden waardoor een oudere zich minder eenzaam voelt, meegaan naar een afspraak in het ziekenhuis of kleine huishoudelijke taken verrichten. Dat gaat meestal goed zolang de problemen niet groot zijn en knelpunten tijdig worden onderkend. In deze fase zijn oplossingen vaak preventief en voorkomen ze een beroep op professionele hulp (Van Dijk et al., 2013c).

Over de effecten van Even Buurten op zorgconsumptie of substitutie van zorg valt nog geen uitspraak te doen. Dat geldt ook voor de kosteneffectiviteit. Wat opvalt is dat de zorgkosten van de ouderen uit de experimentgroep niet zijn gestegen ten opzichte van de controlegroep (Van Dijk et al., 2013b).

Literatuur

- Cramm, J.M., Dijk, H.M. van en A.P. Nieboer (2013). The Importance of Neighborhood Social Cohesion and Social Capital for the Well-Being of Older Adults in the Community, *The Gerontologist*, 50 (1), p. 1-9.
- Dijk, H.M. van, Cramm, J.M. en A.P. Nieboer (2013a). The experiences of neighbour, volunteer and professional support-givers in supporting community dwelling older people, *Health and Social Care*, 21 (2), p. 150-158.
- Cramm, J.M., Dijk, H.M. van, Lotters, F.J.B., Exel, N.J.A. van en A.P. Nieboer (2011). Evaluating an integrated neighbourhood approach to improve well-being of frail elderly in a Dutch Community: A study protocol, *BMC Research Notes*, 4 (1), p. 532.
- Dijk H.M. van, Cramm, J.M., Lotters, F.J.B. en A.P. Nieboer (2013b). *Even Buurten: Een wijkgerichte aanpak voor thuiswonende ouderen in Rotterdam. Tussentijds evaluatierapport Even Buurten*, iBMG Erasmus Universiteit, Rotterdam.
- Dijk, H.M. van, Cramm, J.M., Goumans, M., Brix, A., Bakker, S. en A.P. Nieboer (2013c). Belang van ondersteunende netwerken voor ouderen, *Bijblijven*, 4 (H7), p. 53-57.
- Goumans, M., Bonsel, G. en J. van Rijkevorsel (2013). *Toolbox Even Buurten: een integrale wijkaanpak voor kwetsbare ouderen in Rotterdam (interactieve PDF)*, Gemeente Rotterdam.

Informatie over de auteurs

Dr. Marleen Goumans, Kenniscentrum Zorginnovatie Hogeschool Rotterdam, Lector Samenhang in de Ouderenzorg en Programmadirecteur.

Mirjam de Leeuwe, Gemeente Rotterdam, Projectleider Even Buurten & Uitvoering Proeftuin Langdurige Zorg Rotterdam. Zie ook: www.rotterdam.nl/evenbuurten